

3 Quick and Dirty

Alf Rehn

9/12

10/13

11/14,5

68mm

71mm

76mm

Om huru vetenskap skrives

En sak, den främsta saken, som jag lärde mig av att skriva avhandlingen såsom jag gjorde, quick and dirty, var att skriva. Det kan tyckas vara en liten sak, men det är det inte alls. Jag lärde mig att sätta mig framför min laptop, öppna Word och skriva ner vad som förbryllade mig, vad jag tyckte om saker, vad jag funderat på på sistone. Jag lärde mig att använda texter jag skrivit på nya sätt, väva ihop dem, återanvända dem på nya ställen. Jag lärde mig att det är idiotiskt att mäta texters längd i sidor och att istället bli vän med Word Count-funktionen – en "standardavhandling" är 80.000 ord, en charmerade lättbegriplig kvantifiering – och producera ord. Enkelt sagt lärde jag mig att uppskatta den kommentar jag hittade i en bok om skrivande (jag kommer ej ihåg vilken, dessvärre). En berömd författare uttalade sig däri om svårigheten med att skriva på ungefär följande sätt: "When I hear people talking about writer's block I only get annoyed. You write, that's it. Do you think plumbers get plumber's block?" Denna kommentar tyckte jag först var rolig, sedan tyckte jag den var vis, och numera har jag den som ett slags motto i frågan. Den summerar för mig vad skrivande är som aktivitet. Det är inte något konstigt med det hela, det är en aktivitet på samma sätt som byggandet av hus eller städning. Och precis som i dessa fall är det ett faktum att avhandlingen inte skriver sig själv. Skriver man inte händer inget.

Jag upptäckte dessutom att ju mer jag skrev, desto mer tänkte jag. Tankarna verkade leva sitt eget liv där på sidan, föda nya tankar och koppla ihop på nya sätt. Detta var oerhört fascinerande för mig. Jag insåg att när jag skrivit tjugo sidor om något så såg jag femton sidor till som jag måste skriva, och som jag dessutom kunde skriva. Tan-

© Författarna och Studentlitteratur

45

220mm
223mm

Alf Rehn

kar jag tidigare hade trott var separata visade sig plötsligt kunna sammanbyggas, när de väl landat på pappret. Genom att tiden inte gav tillfälle till alltför vidlyftig självreflektion (också känt som "lilla jag-syndromet", som i "Ja, det här är bara min lilla tolkning och kanske någon annan skulle ...") eller avancerad självkritik (också känt som "tänk om-paralys") så kunde jag skriva med den säkerhet som endast desperation kan ge. Jag var helt enkelt tvingad att ta ställning, att sluta hymla. Jag upptäckte också att jag inte kunde fånga in allt. Jag såg problem i det jag skrev, saker jag kunde göra på andra sätt. Vad som i min egen lilla värld varit en slutgiltig teori visade sig vara i allra högsta grad tentativt och fullt av brister. Och dessa brister fick jag lappa, så gott jag kunde, men ändå fullt medveten om deras existens. När jag påpekade detta för min handledare log han bara och konstaterade att jag äntligen börjat skriva vetenskap. Och inte ett ögonblick för tidigt i hans tycke.

Vetenskapen är naturligtvis full av klyshor, såsom all annan mänsklig verksamhet, men ingenstans verkar detta bli fullt så utpräglat som i diskussioner om vetenskapligt skrivande. Skrivandet, denna mystiska och lätt romantiska aktivitet, förefaller vara ett område om vilken man gärna har en åsikt, gärna till och med ett motto. Vad gäller avhandlingsskrivande är det dessutom så att 'alla' egentligen vet hur man gör och är ofta mer än beredvilliga att berätta detta för andra – framför allt då för folk som inte skrivit någon avhandling och som därmed har svårt att säga emot. Så det sägs rätt ofta:

"Ja, det är ju bara ett körkort, den riktiga forskningen gör man ju sen."
 "Man skriver ju så den blir godkänd."
 "Hetken häpeä, ikuinen kunnia" (Detta envisades min gode vän Saara Taalas med att säga medan vi båda satt och skulle få våra manus färdiga. I svensk översättning blir det "Ett ögonblick av skam, en evighet av ära." Kloka ord.)
 "Jag skriver som dom andra gör."
 "Ta inga onödiga risker/kamper. Det kan du göra sen när du bevisat dig själv."
 "Den sämsta avhandlingen är den som aldrig blev skriven."
 "Jamen, gör den liksom quick and dirty."

Framför allt är det detta sista som intresserar mig här. Själva skrivandet, det som ofta presenteras som ett trist slitgöra långt borta från det abstrakta tänkandets olympiska höjder. Skrivandet som smutsigt, orent och oredigt. Det finns, tror jag, en slags dynamik mel-

3 *Quick and Dirty*

lan det fysiska arbetet att jobba med en text och frågan om det smutsiga i vetenskapen. Men jag går fram för snabbt. Det brukar jag göra.

Jag skrev min avhandling på ungefär ett halvår. Med detta menar jag förstås inte att det tog ett halvår för mig att prestera en avhandling, utan bara att jag en dag bestämde mig för att skriva själva Boken. Och att jag fem månader senare hade ett manus som väldigt långt liknar vad jag sedan lade fram för att erhålla doktorsgraden. Hela processen, från klarhet om skrivandets nödvändighet till disputation tog på några veckor när tio månader. Saken kompliceras ytterligare av att denna process inleddes med att jag helt och hållet bytte avhandlingsämne, såväl det undersökta fältet/empirin som den underliggande teorin under ett år före min projicerade och sedemera slutgiltiga disputation. Orsakerna är inte intressanta här, enbart faktum. Då jag bestämde mig för (läs: kände det obevekliga tvånget) att skriva en bok, hade jag ett delvis insamlat material, en viss beläsenhet och en berättelse jag ville få fram. Men inte en enda sida skriven text, om man inte räknar med några klottriga anteckningar och ett abstract till ett papper jag aldrig skrev. Tio månader senare hade jag skrivit en bok och var doktor. Quick and dirty. Typ.

Men vad var det jag egentligen gjorde? Vilken slags sysselsättning var det som var snabb och skitig? Var det forskning? Låter väldigt abstrakt. Var det att skriva på maskin (en laptop med skum skärm och Pokemon-dekaler)? Låter ganska ... mekaniskt. Jag kommer egentligen bara ihåg att jag en dag satt med uppdragna knän på en säng, bläddrande i en pappersbunt och insåg att det här är ju ... en avhandling. Eller åtminstone stommen till en. Jag kommer också ihåg en undran, en förvåning över det faktum att någon uppenbarligen hade skrivit den åt mig, för jag kunde då rakt inte komma på i vilket skede det blev klart i mitt huvud. Och ändå var den där, skriven med mina ord. Var kom den ifrån?

Det enda jag vet om forskning

Forskning sker inte i huvudet. Alldeles speciellt gör inte avhandlingar det. Se där summan av min forskningserfarenhet. Detta till

© Författarna och Studentlitteratur

47

220mm
223mm

9/12

10/13

11/14,5

68mm

71mm

76mm

Alf Rehn

trots tror uppenbarligen väldigt många att t.ex. tänkande sker innanför det egna huvudets stängda portar, och att intellektuellt arbete därmed på något sätt är "internt". Antagligen skall det då finnas en maskin inne i t.ex. den enskilde doktorandens huvud, och om den bara trimmas korrekt och matas med rätt material och korrekta teorier så kommer avhandlingen att formas inne i kraniet för att så småningom överföras på en bunt papper som kan visas upp för en annan maskin – handledaren. Precis denna typ av metafysisk förvillelse, och undvikandet därav, är vad som upptog mycket av Ludwig Wittgensteins senare filosoferande (se Wittgenstein 1958/1998 samt Heaton & Groves 1996). Vad är det man tror händer inne i huvudet, egentligen? Och på vad baserar man ett sådant antagande? Vi verkar tro, säger Wittgenstein, att tänkande är en specifik aktivitet som äger rum inne i skallen och som vi kan tala om på samma sätt som t.ex. ätande. Mannen där borta äter, och kvinnan där tänker, för hon ser ut som om hon hade förstoppning. Rynkad panna, tvungna stön = tänker hårt. Samtidigt som detta tänkande är internt är det uppenbarligen också privat och därmed svårt att överföra.

– Nu vet jag hur min avhandling blir, jag har den i huvudet. – Är det inte jobbigt med så mycket papper där inne? Får du inte ont? – Dumma dig inte, jag menar att jag vet vad jag skall skriva. – OK. Vadå? – Vadå vadå? – Vad är det du skall skriva? – Jaa ... jo, jag tänkte börja med ett kapitel om ... – Vad skriver du dit? – Tror du jag kan läsa upp det ur huvudet, eller? – Varför inte, om den nu en gång är där?

Vad är det doktoranden har i sitt huvud? Ett mystiskt manuskript skrivet på ett språk som endast han själv kan tolka? Fragment av text? En disposition? Och vad får honom eller henne att tro att den flyktiga tanke som passerade neuronerna och nu är ett lika flyktigt minne vore synonymt med en avhandling? Wittgenstein konstaterar att vi verkar göra ett misstag när vi tror att tänkande är en process som sker inne i huvudet på sina helt egna, privata villkor, och som sedan kan översättas till "språk" och kommuniceras. Men, frågar han, hur är det t.ex. då när du funderar på något, t.ex. företags ekonomi, och inte kan komma på ordet för det du funderar på?

Om man nu frågade "Har du tanken innan du finner uttrycket?" – vad skulle man då svara? Och vad på frågan: "Vari bestod tanken sådan den förelåg före uttrycket?"
Wittgenstein 1958/1998, § 335

48

© Författarna och Studentlitteratur

OK, men har detta att göra med att skriva avhandling? Och framför allt, vad har det att göra med att skriva avhandling *snabbt*?

När vi tänker medan vi talar eller skriver – jag menar som vi vanligen gör det – skulle vi i allmänhet inte säga att vi tänker fortare än vi talade; utan tanken tycks här *häfta vid* uttrycket. Å andra sidan talar man om tankens snabbhet; hur en tanke passerar vårt huvud som en blix, hur problem med ett slag blir klara för oss, etc. Då ligger det nära att fråga: sker samma sak vid det blixtnabba tänkandet som vid det icke tanklösa talet – bara oerhört mycket fortare? Så att urverket i det första fallet löper ut med ett ryck men i det andra fallet, hämmat av orden, bara steg för steg?

Wittgenstein 1958/1998, § 318

Även om det finns en inte oansenlig njutning i det blixtnabba tänkandet, ett biokemiskt rus som många seriösa forskare är obevekligt beroende av, är inte detta synonymt med forskning. På samma sätt har mer än en författare inspirerats av en mer eller mindre utvecklad alkoholism/narkomani utan att för den skull se spriten eller heroinet som det egentliga skrivarbetet. Och, icke oväntat, har många stora författares efterföljare och epigoner inte kommit mycket längre än till rusmedlen i sitt kopierande av idolen. Tar man Jack Kerouac som exempel, blev hans *On the Road* mytologiserad som ett mästerverk skrivet i ett heroiskt rus på tre veckor, på en lång rulle papper, allt för att författaren inte skulle behöva byta ark och därmed avbryta tanken. Senare Kerouac-forskning har visserligen påvisat att största delen av boken kan hittas i halva manuskript och anteckningsböcker skrivna över åtminstone en femårsperiod, men detta verkar ha upplevts som mindre intressant, eftersom den massiva rullen passade myten bättre. Följaktligen kan man i antikvariat hitta mycket fullkomligt oläsbar smörja skriven i den berömda Beat-stilen med "fritt flödande text". Likaledes kan man ofta stöta på doktorander som i varierande tillstånd av uppgivenhet eller extas försöker hitta den fantastiska "upplysning" som de uppenbarligen tror ligger bakom forskningen. De söker en tanke, en teori, en idé eller vad helst som de har för sig är basen för det självständigt vetenskapliga verk som ju avhandlingen definitionsmässigt skall vara, och de gör det "i huvudet". Att skriva verkar, precis som Wittgenstein säger, "häfta" detta sökande, bromsa upp det.

Alf Rehn

Men motsäger jag inte mig själv nu? Kerouac skrev ju snabbt, eller så tänkte han efter länge och skrev sen snabbt, och vad spelar det för roll? Poängen för mig ligger inte i tiden utan i skrivandet. Tänkan- det, precis som all annan litteratur, ligger just där – i skrivandet. Hur ologiskt det än verkar tror jag att tankar egentligen föds i och med att de skrivs ner, formuleras, görs materiella. Därför tror jag också att forskning är kroppsarbete eller åtminstone materiellt snarare än abstrakt och mentalt. Naturligtvis gäller detta empiriinsamling, som för t.ex. dem som jobbar med empirinära metoder kan vara både fysiskt tung och riskfyll (jag känner forskningsassistenter som utsatts för både exotiska sjukdomar och hotbilder om direkt fysiskt våld), men enligt min mening gäller det även det antaget intellektuella i forskningen. Min upplevelse av att skriva avhandling var inte att mitt briljanta tänkande överfördes på papper, snarare det motsatta. De banala och ofta motsägelsefulla tankarna jag muntligen försökt formulera inför allt mera skeptiska åhörare fick ett eget liv när jag, helt enkelt på grund av tidsbrist, måste skriva ner dem på papper innan jag hunnit "tänka dem färdigt". I den mån det överhuvudtaget fanns något av värde i mitt tänkande så skapades det i skrivarbetet. Se där, vare sig man vill eller ej så dyker Marx alltid upp ...

Jack Kerouac var inte en god författare på grund av att han hade en passion för skrivande eller för att han drack mycket sprit, och kanske inte ens för att han hade något metafysiskt "det" inne i skallen. *On the Road* var en bra bok för att det hade jobbat med den. Den hade växt fram ur tusentals försök, långa texter som inte fungerade och bortkastade manus. Texten föds i och med att den skrivs, ingen annanstans. Ändå är det så att vi tror att akademiker, vars jobb till en stor del är att skriva, jobbar med huvudet snarare än med händerna. "– Ja men", säger nu någon, "det är ju faktiskt lite skillnad på texterna!" Och det kan i och för sig stämma (men se ändå Czarniawska 1999 och hennes argument kring organisationsforskning som genre). Men arbetet med att ta fram texterna skiljer sig kanske inte så mycket ändå. Faktum är att på samma sätt som en bok blir levande i och med att den skrivs, blir tankar levande av att de förlöses på sidan. Den tröghet som Wittgenstein beskriver i samband med skrivandet är i min mening vad som händer när tankar arbetar, när de, i en viss mening, föds.

50

© Författarna och Studentlitteratur

Quick, i den mening jag talar om det här, handlar inte om vem som skriver snabbast. Det handlar inte heller om den mängd nedslag per minut eller timme som man klarar av. Istället menar jag snabbheten *till att* skriva, att kunna och våga sätta ner ord på papper utan att tänka efter för mycket – skriv först, tänk efter sedan. Att vara snabb i att fästa sina argument på papper gör att man upptäcker felen i sitt tänkande snabbare, att bristerna i ens resonemang blir tydliga och de tankar man har som faktiskt förtjänar att sparas blir sparade. Ju mer man skriver, desto snabbare går det. Och då menar jag inte att man blir snabbare att skriva, även om det kan komma som bieffekt, utan att ens argumentering *de facto* går framåt och utvecklas snabbare. Så här i efterhand tror jag att den enda orsaken till att jag skrev min avhandling så pass snabbt som jag gjorde var att jag inte hade tid att planera skrivandet. Producerade jag inte tillräckligt med ord blev det ingen avhandling, det var det enda jag visste med säkerhet. Så jag struntade i alltför vidlyftiga utkast till dispositioner. Istället skrev jag ned allt jag kom att tänka på som kunde ha relevans för texten som helhet. Resultatet blev hundratals konstiga små utkast som utvecklades till större helheter, inte genom min intention utan genom skrivande och mera skrivande. Jag skrev, jag pusslade, jag strök, och jag skrev lite till. Ibland långsamt, men jag var aldrig sen till att skriva något nytt. Det gick raskt framåt.

Smörja

En av de dominerande känslorna i avhandlingsarbete verkar vara *rädslan*. Denna kan vara av många olika slag. Rädsla för att börja samla data (Tänk om det skiter sig?), rädsla för att bli färdig (Vad ska jag göra sen?), rädsla för att presentera (Tänk om de bara sitter där och stirrar?) och så vidare. En rädsla som jag här finner intressant är rädslan att skriva, en rädsla som kan vara av åtminstone två olika slag. Å ena sidan är det rädslan för det okända, en rädsla för vad som kan hända när man börjar skriva. Företagsekonomer, av vilka världen förväntar en viss pragmatism, är kanske speciellt utsatta för detta. När man börjar skriva kan det plötsligt inträffa att man upptäcker nya infallsvinklar, att man kommer fram till något man inte avser, att man t.o.m. motsäger sig själv. Den andra rädslan, som

Alf Rehn

kanske inte är helt väsensskild från den första, är rädslan att man skriver dåligt, att man producerar rena smörjan.

Men vad är då smörja? I den lysande *Purity and Danger* (1966/2001) lägger Mary Douglas fram en teori om smuts och dess roll i människans tankeliv, framförallt i det sakrala tänkandet och dess strävan till klarhet och säkerhet. Utvecklande William James klassiska definition av smuts som "matter out of place" studerar Douglas vad det är i kategorin "smutsigt" som så stöter vårt sinne för ordning. För det är ju just vad smuts är, antitesen till ordning och organisation. Och kanske är det därmed också kunskapens antites? Ja, genast som man börjar tänka lite mera på smuts så börjar mycket av det vi (företagsekonomiska) forskare håller på med att likna rengöringsverksamhet – vilket också många av våra studieobjekt gör så till den grad att organisationsteori börjar te sig som meta-städning. *Redovisning/ekonomistyrning* kan vara många saker, men korrekt redovisning torde i alla situationer sträva efter att skapa ordning i det oerhörda sammelsurium som de ekonomiska aktiviteterna i ett företag resulterar i. *Strategi* kan å sin sida tänkas som ett sätt att städa bort den komplexitet och suddighet som tusen anställdas individuella idéer om vad företaget gör skulle representera. Alltså rengöring var man än ser. Företagsekonomi handlar *de facto* mycket om just "matter in its place", och då verkar det ju nästan som en nödvändighet att forskning därom, speciellt avhandlingar därom, också skulle vara välkammade och propra. Detta gäller dock bara om man inte störs av att man då blandat ihop aktiviteten med resultatet, en direkt ologisk och högst ovetenskaplig koppling. Att betrakta städning är inte samma sak som att städa, vilket t.ex. bevisats i en longitudinell studie jag utfört över mitt skrivbord (Rehn, pågående). Hur mycket jag än funderar på ordning blir det ingen ordning på det (*sic*).

Detta till trots verkar det som om många ändå är övertygade om att avhandlande är en hygienisk sysselsättning där man, för att nu tänja metaforen till sin bristningsgräns, skall städa upp både i ett material och i sitt eget huvud. Detta är uppenbarligen kopplat till idén om forskning som mental aktivitet. Man sätter in saker i hjärnan (lite data, lite teori, lite naket), ordnar upp det i sin skalles ensamma rum och skriver sedan ut den nu ordnade kunskapsmassan. Jag skulle vilja kalla det "hjärnan-som-en-tvättmaskin-metafo-

52

© Författarna och Studentlitteratur

9/12

10/13

11/14,5

68mm

71mm

76mm

220mm
223mm

ren". Misslyckas man i denna process, om man inte lyckas ställa in sin tvättmaskin på rätt program, skriver man sedan smörja. Åtminstone verkar vissa skribenter vara rädda för detta. Men skall vetenskaplig text egentligen vara rengjord och i så fall från vad?

Vad som allra mest intresserar Douglas (1966/2001, s. 42–58) är hybriderna, de som inte är fågel eller fisk utan just *mittemellan*. Hon ser på en av de äldsta normativa texterna vår västerländska kultur har, *Leviticus* (Tredje Mosebok), och funderar på varför vissa saker, till synes utan koppling, förklaras rituellt orena: "Why should the frog be clean and the mouse and the hippopotamus be unclean? What have cameleons, moles and crocodiles got in common that they should be listed together (Levit. xi, 27)?" Hon konstaterar efter ett visst funderande att det uppenbarligen är en princip där enhet är synonymt med helighet som styr denna uppdelning. Fenomen som äger karaktäristika från olika tänkbara helheter är orena – som när musen, kameleonten, mullvaden och krokodilen alla verkar ha fått "händer" (dvs. deras framfötter liknar händer), men använder dessa för att gå med. Uppdelningen av världen kan vara hurudan som helst, som i Foucault's *The Order of Things* (1970/2002) och den däri citerade Borges text om ett "kinesiskt lexikon" enligt vilket djur kan bl.a. indelas enligt "[...] (i) frenzied, (j) innumerable, (k) drawn with a very fine camelhair brush, (l) *et cetera*, (m) having just broken the water pitcher [...]". Och orenhet är överträdelse av dessa regler för vad som är "matter in its place".

I vetenskapligt skrivande skulle då att skriva smörja definieras som att inte hålla sig inom den existerande struktur med vilken vetenskap skiljs från t.ex. journalism, skönlitteratur, konsultböcker och snuskiga limerickar. Samtidigt finns det en gräns mellan sanning och osanning, alternativt en gräns mellan de givande och de stoliga tolkningarna. Men detta är ju inte riktigt samma sak som det Douglas pekar på, speciellt inte inom samhällsvetenskapen. T.ex. är företagsekonomi i sig själv en hybrid, en blandning. Delar av journalistisk text, pragmatiska utsagor, skönlitteratur (se t.ex. Czarniawska-Joerges & Guillet de Monthoux 1994), och en dikt eller två (se t.ex. Stenström 2000) kan mycket väl samsas i en vetenskaplig text, t.o.m. i en avhandling. Till skillnad från naturvetenskapen, som sedan Linné försökt skapa möjligast slutgiltiga uppdelningar av alla tänkbara fenomen (se Bowker & Star 1999), försöker sam-

Alf Rehn

hällsvetenskapen, åtminstone den jag bekänner mig till, att förstå och tolka omvärlden. Denna vetenskap tror inte heller att den sociala världen egentligen kan innefattas på ett meningsfullt sätt i en allt övergripande modell, åtminstone inte utan att rastret blir så generellt att den blir ett eget abstrakt språk utan egentlig koppling till observerbara fenomen. Saken är nämligen den att den sociala världen är paradoxal och suddig *i sig*, och utan att gå till banaliteter av typen "allt är socialt konstruerat" kan man konstatera att ordning i världen på sin höjd är ett tillfälligt tillstånd. Där den teoretiska fysiken har definierat sig ett "rent" fält, ett som definitionsmässigt inte inkluderar dikter, är företagsekonomin intresserad av ett *på ett annat sätt* verkligt fält. Dikter är inte alltid en del av ekonomiska handlingar, men det finns en hel del ekonomiska handlingar där de är med och påverkar. Exempelvis kan de vara relevanta när företag vill kommunicera sin vision, eller när en företagsledare förläst sig på Bruno K. Öijer. Och icke att förglömma spelar de en viss roll för förlag som ger ut poesi. Således kan man inte alltid utesluta dem. Ej heller är det alltid så att man kan veta vad som skall inkluderas och vad som skall exkluderas, eftersom detta beror på kontext, idén man vill förmedla, perspektivet man tar, och, kanske allra viktigast, *det absoluta faktum att man aldrig kan veta*.

För vad är det vi företagsekonomer forskar om? Visserligen har vi alla våra favoritdefinitioner – jag håller mig gärna till en specifik läsning av den som Claes Gustafsson (1994) framlägger: "den individuella medvetet instrumentella handlingens teori". Men räcker det för absolut klarhet? Maurice Godelier (1971) har i en essä om metod i ekonomisk antropologi påpekat att särskiljandet av ett fält som "ekonomi" med nödvändighet leder oss in i en paradox. Vill man se det hela som ett enkelt fält bestående av en grupp funktioner såsom produktion-distribution-konsumtion, så kommer man med nödvändighet att avskilja saker som är erforderliga för att förstå fenomenet – t.ex. poesikritikens roll i viss förlagsverksamhet. Försöker man å andra sidan vara holistisk och inkludera allt som kan tänkas spela en roll försvinner det ekonomiska, och det studerade blir ett "alltihop". Vad man måste lyckas göra är att balansera på gränsen mellan att avgränsa och att inkludera, "att analysera både denna särskildhet och tillhörighet" (ibid. s. 37). Det är en suddig best, ett monstern, en hybrid, detta något som företagsekonomer studerar.

54

© Författarna och Studentlitteratur

Såttillvida: är det kanske just detta som hör till fältet, att skriva om det aldrig rena, om Augias-stallet¹. Företagsekonomer skriver alltid det smutsiga, "always already" (med ursäkter till Judith Butler och G. W. F. Hegel).

På samma sätt som Jacques Derrida (1976/1997) i *Of Grammatology* visade att ingen text kan vara slutgiltigt fri från alternativa tolkningar och därmed motsägelser (även om han aldrig härmed hävdade att kunskap var omöjlig), är inte en text i företagsekonomi någonsin komplett och rengjord, och det gäller även fältet. Rädslan för att skriva smörja är såttillvida ett misstag om man med denna rädsla avser en osäkerhet om vad som kan tänkas "passa" i den företagsekonomiska diskursen. I mitt eget avhandlingsarbete hade jag inte tid att alltför mycket oro mig för om det jag skrev var lämpligt inom detta fält, utan jag utgick från att mitt arbete till en del var att överträda en gräns, i mitt fall gränsen mot ekonomisk antropologi och gränsen mellan varor och gåvor (se Rehn 2001). Företagsekonomin är intressant såttillvida att den studerar fenomen i världen och är speciellt intresserad av vad som fungerar och hur det fungerar. Det gäller i och för sig för väldigt mycket av all vetenskap, men det är onekligen sant att företagsekonomi handlar om *praxis*, ofta på en väldigt handgriplig nivå. Och om detta är fallet är det alltid intressant att studera det som bevisligen är fallet, oberoende av huruvida det faller innanför de tänkta gränserna eller ej. Det finns därför någon sanning i att det för en företagsekonom borde vara den fungerande texten snarare än den absoluta modellen som är det eftersträvansvärda idealet. Man kan aldrig få in allt i en företagsekonomisk text, och man kan därför spara sig en hel del huvudvärk genom att inte försöka. Däremot kan man mycket väl visa upp helheter genom ett collage av i sig smutsiga och solkiga fragment – intervjuцитat, texter från interna dokument, foton, konstiga inflikningar och ögonblicksbilder från möten i korridorer. Företagsekonomiprofessorn Pierre Guillet de Monthoux frågade mig en gång retoriskt varför folk så sällan illustrerar sina egna verk – något han själv med framgång gjort. Ja, varför inte? Tydligt är att detta är en "smutsig" metod att förtydliga budskapet, men när man betraktar

1 Enligt den antika gudasagan bestod ett av Herkules tolv storverk i att rensa kung Augias vanskötta stall. Han gjorde det genom att leda två floder rakt igenom stallet (redaktörens anmärkning).

Alf Rehn

den mängd illustrationer – och här avser jag inte banala modeller med lådor och streck utan levande illustrationer som foton och teckningar – som brukas i företagsekonomisk praktik är det förvånande att så många avhandlingar tydligen eftersträvar att se oattraktiva ut för att vara renare och ”mer vetenskapliga”.

Hur borde då den företagsekonomiska avhandlingen se ut? Frågan är fel ställd. Fältet som studeras är inte enkelt eller renodlat, och de naturlagar som kan tänkas finnas däri (glada människor arbetar bättre än djupt olyckliga, vill man tjäna pengar det är en bra idé att köpa billigt och sälja dyrt, stora företag kan vara svårare att överblicka än små) är för det mesta enkla nog att greppas med vanligt bondförnuft och således inte speciellt intressanta ämnen för en avhandling. Städning av typen att försöka innefatta den komplexa världen in i en mängd mer eller mindre banala begrepp kan i ett dylikt fält inte bli mycket mer än ett internt plockande och en allt mer navelskådande diskussion, där man är mer intresserad av det interna nickandet än av vetenskap. Är man intresserad av vetenskap, och man kunde ju för all del önska att åtminstone en del av de företagsekonomiska avhandlingarna vore det, blir det viktiga arbetet inte att försöka ordna den oreda som bevisligen råder ute i världen utan att försöka förstå den. ”Men det är ju samma sak!” skriker så någon. Och det kan man ju tycka, speciellt om man tror att förståelse är en enkel inställningen på den tvättmaskin man tror sig ha inne i skallen. Men jag tror inte att det är så enkelt och har tack och lov en hel hop tänkare bakom mig som verkar hålla med, åtminstone delvis. Förutom Wittgenstein kan man t.ex. läsa Stephen Toulmins *Return to Reason* (2001), Georg Henrik von Wrights *Explanation and Understanding* (1975) och Richard Rorty allmänt. Förståelse är inte, den enkla och uppflammande känsla den ger till trots, ett enkelt kausalt fenomen. Snarare är den ett oscillerande mellan olika stadier, ett sökande där disparat information vävs ofullständigt samman i en helhet som man kan ha tentativ förståelse kring. Man förstår *tillräckligt* för att klara sig, mycket mer än så blir det inte. Denna tillräcklighet är vad jag talar om här, den ostadiga tova på vilken vi kan stå så länge vi inte blir stående för länge på samma plats. Men denna tillräcklighet är inte ett argument för slarvigt arbete. Snarare är den en etik, ett erkännande av den slutgiltigt statiska kunskapens omöjlighet. Den är också en symbol för *omdöme*,

56

© Författarna och Studentlitteratur

9/12

10/13

11/14,5

68mm

71mm

76mm

220mm
223mm

dvs. att man kan avväga vad som är relevant och vad som inte är det, hur mycket "smörja" som kan tillåtas. Och detta är något man lär sig genom arbetet, inte något man helt abstrakt kan tänka sig till. Så tron på att det finns ett metafysiskt kärn i form av avhandlingens form är kanske den mest ovetenskapliga tanken av alla.

9/12

10/13

11/14,5

Arbetet och det orena

Så vad betyder allt detta för avhandlandet? Och vad menar jag är kopplingen mellan det snabba och det smutsiga? Man kunde kanske tro att jag talar för någon slags slafsigt pragmatism, en där resultatet prioriteras framför vetenskapen och sökandet efter kunskap. Men förhållandet är faktiskt det direkt motsatta. Att man accepterar det smutsiga i verkligheten betyder inte att man kommer lättare undan, utan att man måste tänka efter mycket mera. Att man skriver på och bankar fram text betyder inte att man producerar snarare än tänker, tvärtom. Det betyder att man arbetar med tänkandet, slipar det och brottas med det. Därför ser jag alltså forskning alltmer som kroppsligt arbete. Fastän man inte blir lika smutsig och svettig som på ett fabriksgolv är faktiskt ett avhandlingsskrivande arbete som inte skall inte romantiseras mer än absolut nödvändigt. Denna romantisering, idén att avhandlingsarbete är att komma på djupa tankar som sedan skrivs ner, förstör folk och sliter ut dem. Själv var jag väldigt länge låst av detta, och endast en definitiv kris, en slags deprimerad uppgivenhet, gjorde att jag fick avhandlingen skriven.

Vad avhandlingsskrivandet visade mig var kanske just detta, vetenskapen bakom skrivandet quick and dirty. Att skriva snabbt blev inte för mig att ge avkall på vetenskaplighet, ej heller var mina orena tekniker ett sätt att undvika stringens. Och min främsta orenhet, mitt värsta brott mot kodex, har jag inte ens nämnt. Jag skrev egentligen ingen avhandling. Jag strävande visserligen efter att få den text jag skrev godkänd som en avhandling, men jag tänkte aldrig på hur avhandlingar skall se ut. Istället försökte jag skriva vetenskap. Skillnaden kanske inte låter så stor men är uppenbarligen oerhörd, åtminstone om man ser på de flesta avhandlingar som skrivs. Alla vet att avhandlingar nästan aldrig läses och att de upplagor de

220mm
223mm

68mm

71mm

76mm

Alf Rehn

ofta trycks i därmed gör dem till direkta miljöförseelser. Oftast beror detta på att skribenterna i sin rädsla för att av misstag ta steget utöver det tillåtna skriver dem på ett så gott som brottsligt ointressant och uppstyltat sätt – där bl.a. den rätt motbjudande uppdelningen Intro-Metod-Teori-Empiri-Diskussion ofta spelar en framträdande roll. Läser man istället framträdande forskares monografier har de en helt annorlunda uppläggning och en helt annorlunda stil, en observation som kanske är mera intressant än den först verkar. Jag medger att frågan också har en politisk dimension. Det verkar som om många helt enkelt verkar i miljöer där mindre uppstyltad text tas emot med misstänksamhet, möjligen på grund av en osäkerhet hos t.ex. handledaren. Och visst är det långt ifrån så att enbart avhandlingar är illa skrivna. Men även om man tar konservativa handledare och den allmänna bristen på välskrivna samhällsvetenskap i beaktande, så finns det möjligheter till förändring. En kommentar jag hört så ofta att jag börjar blir rejält trött på den är en variation på "Men om man inte riktigt vet är det lättare att skriva som alla andra." Det är illa ställt med vetenskapen om "lätt" har validitet som kriterium. Men man kan avdramatisera på flera sätt.

Jag har vid mer än ett tillfälle kategoriskt konstaterat att det finns två olika slag av avhandlingar: dåliga och riktigt dåliga. Även om vissa har ansett mig ha fel i detta, ibland med hänvisning till sitt eget arbete, håller jag fast vid min utsaga – och inkluderar min egen avhandling i den. Men vad jag vill säga med den är inte att avhandlingar skulle vara värdelösa eller allmänt undermåliga, snarare att man kan se på dem mindre dramatiskt. Det hela är faktiskt inte så märkvärdigt. Fastän jag gärna ville skriva ett mästerverk, ett *magnum opus*, vet jag nu att jag skrev en halvtaskig bok om ett rätt intressant fenomen, och att det räckte. Jag lärde mig mycket, jag skrev tillräckligt bra för att folk skulle orka prata med mig om det jag jobbade med, och jag nöjer mig härmed. Kanske är det fånigt av mig att tro att den mindre krystade känsla för skrivandet som jag lärde mig i processen är möjlig att lära ut. Kanske är det så att alla måste genomgå de romantiska, de deprimerade och de tvångsmässiga faserna av avhandlingsarbetet. Men jag vill ändå hävda att det finns ett annat och enklare sätt, även om det långt ifrån är ett lätt sätt.

Den tanke jag försökt ringa in i denna text har att göra med dels tänkandets natur, dels vetenskapens form. Ofta verkar vi tänka oss

58

© Författarna och Studentlitteratur

avhandlingsskrivandet som en kombination av dessa två fenomen, vetenskapligt tänkande pressat in i acceptabel form. Och eftersom form är lättare att imitera än tänkande accentueras ofta just att avhandlingar ska se ut på ett visst sätt. Det förbjudna har väldigt liten plats i ett sådant tänkande. Strävan blir snarare att imitera någon slags idealform för avhandlingen, exakt efter modell. Problemet är att detta leder till en extremform av hygien, sterilitet. Men också till en allt överskuggande långsamhet, när varje mening istället för att anpassas till sitt budskap anpassas till en i högsta grad otacksam form – som om epigoneri vore mindre förkastligt när ursprunget är mediokert. En avhandling kan naturligtvis ses på många sätt, men ett kriterium som ingen kan förneka att den bör fylla är att den skall vara *ett självständigt vetenskapligt arbete*. Tanken på att det skulle finnas ett formkriterium bortom det som ges av vetenskaplighetskriteriet, är således högst ologisk. Det hör *de facto* till vetenskaplighetens natur att söka sina gränser, föra in nya infallsvinklar och nya sätt att angripa problem. Vetenskaplighet är inte ett sterilt begrepp utan innefattar en tanke om överträdelser och brytande av tabun. Mycket riktigt påpekar också Mary Douglas att orenhetsbegreppen långt är religiösa. Form i bemärkelsen dogmatiskt följande är inte vetenskaplig. Samtidigt är vetenskap något som måste ges form, formuleras och kommuniceras. Ett tänkande som sker i steril ensamhet är inte heller vetenskap – det kan bli det först när det möter världens motstånd. Och det första motståndet är den "häfta" som Wittgenstein identifierar i skrivandet, tvånget att ordna sin tankes flykt på pappret. Innan man kommer dit utför man inget vetenskapligt arbete, utan snarare gymnastiska övningar med synapserna. Vi har här en dynamik, en dialektik mellan brytandet av form som dogm och skapandet av form som kommunikation. Skriv, men rengör inte. Egentligen är vetenskapens själva natur *quick and dirty*.

Till sist vill jag ge ett oerhört praktiskt råd. Jag har i mitt arbete med en doktorandkurs i kvalitativ metod på KTH helt enkelt utvecklat den perfekta doktorandkursen, den ultimata utbildningen i samhällsvetenskaplig forskning. Den kräver ingen speciell litteratur, är ej beroende av plats och kan hållas av t.o.m. helt utbildade lärare (exempelvis doktorandens pappa, pojkvän, syskon, mormor eller, i vissa fall, barn). Vid behov kan den administreras av doktoranden

Alf Rehn

själv. Den går till som följer: Två datum cirka två veckor från varandra fastslås som kurstillfällen (tiden kan förlängas, dock ogärna med mer än det dubbla). Vid det första tillfället delar man ut kursuppgiften: att prestera en text på sisådär 24.000 ord som har en koppling till avhandlingsarbetet, helst gällande empirin. Vid det andra samlas denna text in. Det är allt och det skall upprepas, i lämpliga intervaller tills avhandlingen är klar. Den kan producera ett visst spill i form av text som måste strykas eller skrivas om men är i övrigt miljövänlig. Jag vågar lova bättre framgångsprocent än någon annan doktorandkurs eller pengarna tillbaka. Effektivt – *quick and dirty*. Typ.

Referenser

- Bowker, Geoffrey & Leigh Star, Susan (1999): *Sorting Things Out – Classification and Its Consequences*. Cambridge, MA: MIT Press
- Czarniawska, Barbara (1999): *Writing Management – Organization Theory as a Literary Genre*. Oxford: Oxford University Press
- Czarniawska-Joerges, Barbara & Guillet de Monthoux, Pierre (red.) (1994): *Good Novels, better management: reading organizational realities*. Chur: Harwood Academic Publishers
- Derrida, Jacques (1976/1997): *Of Grammatology (corrected edition)*. Baltimore: Johns Hopkins University
- Douglas, Mary (1966/2001) *Purity and Danger – an Analysis of Concepts of Pollution and Taboo*. London: Routledge
- Foucault, Michel (1970/2002): *The Order of Things*. London: Routledge
- Godelier, Maurice (1971): *Ekonomisk antropologi – analysen av förkapitalistiska samhällen*. Stockholm: Tidens förlag
- Gustafsson, Claes (1994): *Produktion av allvar – om det ekonomiska förnuftets metafysik*. Stockholm: Nerenius & Santérus
- Heaton, John & Groves, Judy (1996): *Introducing Wittgenstein*. New York: Totem Books
- Kerouac, Jack (1957/1998): *On the Road*. London: Penguin
- Rehn, Alf (2001): *Electronic potlatch – a study on new technologies and primitive economic behaviors*. Stockholm: Kungliga Tekniska Högskolan

60

© Författarna och Studentlitteratur

3 *Quick and Dirty*

Stenström, Emma (2000): *Konstiga företag*. Stockholm: EFI
Toulmin, Stephen (2001): *Return to reason*. Cambridge, MA: Harvard
University Press
Wittgenstein, Ludwig (1958/1998): *Filosofiska undersökningar*. Stock-
holm: MånPocket
von Wright, Georg Henrik (1975): *Explanation and Understanding*.
London: Routledge and Kegan Paul

9/12

10/13

11/14,5

68mm

71mm

76mm

220mm
223mm

